

**Paula Fredriksen, *Ancient Christianities:  
The First Five Hundred Years***

Princeton University Press, 2024.

263 стр.

ISBN: 978–0691157696

Паула Фредриксен, водећи стручњак у проучавању раног хришћанства и почасни професор на Катедри за компаративну религију на Јеврејском универзитету у Јерусалиму, недавно је објавила своју нову студију *Древна хришћанства: првих пет стотина година*. У питању је студија која анализира развој хришћанства у првим вековима после Христовог Оваплоћења. Ауторка у седам поглавља сумира пола миленијума теолошких збивања. Нуди нам свеобухватни хронолошки и историјски преглед првих векова током којих се хришћанско учење конституисало, притом, у духу актуелних академских кретања, постављајући их у контекст сапостојања бројних мањинских верских заједница које су постојале на простору Леванта. Ауторка настоји

да у контексту историјских процеса у поменутиим хронолошким оквирима читаоцима представи сложени пејзаж културолошких међуусловљености између различитих етничких, верских и мањинских група, али и друштвених класа. Управо су те заједнице, према мишљењу наведене ауторке, биле присутне и активно учествовале у дефинисању хришћанског учења.

У овој студији, она се нарочито осврће на односе између Јевреја, с једне стране, и хришћана с друге стране, као нове и растуће друштвене снаге у Римском царству. Ауторка у те сврхе користи дисциплине као што су политичка историја, социологија и теологија. Једна од наративних нити ове студије је да су Свети Оци Цркве, намећући интерпретативне обрасце,

накнадно учили проповед о доласку Господа Исуса Христа у текстовима Старога Завета. Овим аргументом се подупире теза присутна у извесним круговима међународне академске заједнице о ексклузивности јеврејског односа са Богом у старозаветним оквирима пакта између Јахвеа и Израиља, потпуно пренебрегавајући чињеницу да је суштина Новог Завета у идеји да је Стари Завет откривен и испуњен у Новом Завету, односно Оваплоћењем Сина Божијег, Богочовека Христа.

Ауторка у наставку наглашава антагонистички однос између Цркве и Јевреја. Наиме, она истиче да су Јевреји нека врста стално присутне другости са којом су хришћани суочени кад год се враћају светим текстовима. Индикативно је да ауторка употребљава израз „империјална Црква” уместо на пример „Црква империје” или „Црква у Империји”, сугеришући тиме да је „империјализам” инхерентан Цркви. Мада овај конкретни *анахрони* термин није употребљен, наћи ћемо крајње неубичајену кованицу о томе како је дошло до „империјализације” Цркве. Имајући у виду академске трендове у области постколонијалних студија, „културу освешћености” и њој сродан „академизам”, немогуће је не узети у разматрање врло специфичан дискурс који се користи у

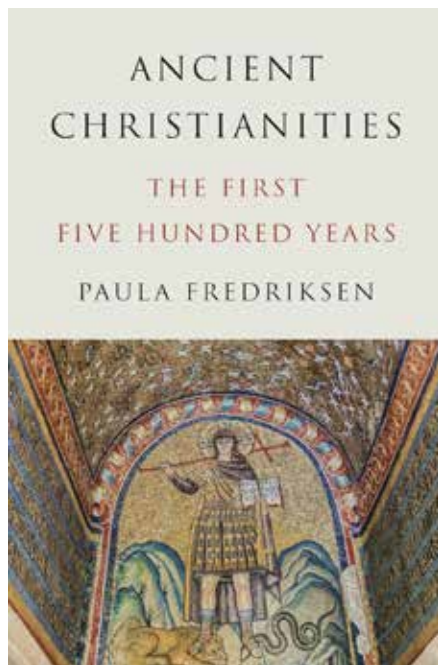
приказивању Јевреја као нације суочене са „левијатаном империје” која им одузима право на „слику о себи”. Овакви наративи су заиста присутни у књизи, али они не би требало да умање свеукупну вредност студије, која није само релевантна у светлу теме којом се бави, него и као одраз тренутних стремљења у академском проучавању раног хришћанства на Западу.

Већ у другом поглављу постаје јасно зашто ауторка користи у наслову термин *хришћанства*, алудирајући на дифузност веровања и структура, на плурализам пре устројства. Медитеран је одувек био стециште разних духовних и религијских феномена, место на ком су се преклапале многе религије, и коришћењем термина „хришћанства” уместо „хришћанство”, ауторка управо наглашава флуидност веровања и плуралитет структура, у оквиру самог хришћанства и из хришћанства насталих верских група, у периоду касне антике. Наиме, ми сагледавамо ранохришћанске секте као категоријски различите, али оне су, према мишљењу ауторке, у периоду настанка *хришћанства* имале утицаја једна на другу. Вредност студије јесте, између осталог, у томе што ту међуусловљеност ауторка настоји да разуме у контексту сложене политичке историје и историје религије касне антике у Римском царству, тре-

тирајући хришћанство као једну од понуђених и подједнако релевантних опција за духовно опредељење оновремених Римљана. Међутим, овај ваљани историографски поступак третирања прошлости „као стране земље”, у контексту чега се *хришћанство* третира као тек једна од опција у мору других религија и секти, помало замагљује опредељење ауторке да се студија уоквири оценом хришћана од стране Едварда Гибона, историчара чије је дело постало класик стилем и замахом, али умногоме превазиђено, нарочито у погледу полемичког тона са хришћанством, чијем „зилотизму” Гибон приписује разлоге за распад Царства. Гибонов романтичарски и империјалистички занос (као јавног интелектуалца свога времена и оданог поданика британске Круне), којим је његово дело импрегнирано и његови концепти обележени, реактуелизовани су у оцени „империјалне Цркве” као „искључиве”. Притом, прегћутано је оно што Питер Браун поставља као питање „континуи-

тета касне антике”, односно континуитета Цркве с „предачком религијом” пагана и Јеврејима. Ауторка закључује да је римска *religio* од времена Августа била у домену *pontifex maximus*-а, како би био обезбеђен склад са небесима, то јест мир са боговима – *раx deorum*. Исто је у погледу менталитетског односа према вери важило и за хришћане града Рима. Стога је „империјализација” Цркве произилазила не из империјализације инхерентне хришћанству, него римског *imperium*-а. Ова дистинкција, иако присутна у студији, није довољно разрађена.

Имајући у виду наведени наратив, ауторка логично шири оквир научног проучавања раног хришћанства интересујући се и за родна питања. Иако немамо довољно писаних трагова, она спекулише да је можда било више социјалне правде за жене него што су истраживачи прење сугерисали. Свој став износи на основу претпоставке да је



патријархат приписиван раном хришћанству вероватно био реинтерпретиран током историје како би се касније хришћанство приказало што патријархалнијим, у духу различитих епоха, током којих је патријархалност сматрана врлином по себи. Но, ауторка ту опет пренебрегава правни и друштвени статус слободне жене у Римском царству, који је зависио од staleжа и региона (био он различит у Египту и на северу Иберије, или у сенци Хадријановог зида), што је вероватно утицало и на начин на који су они грађани који су били хришћани третирали жене.

О томе како су хришћанство и политика били међусобно преплетени, обликујући једно друго у контексту ширења вере, сукоба и хегемоније осликава, према ауторки, мозаик из Равене на ком је приказан Господ Исус Христос као римски војник, спајајући симболику Цркве и империје. Међутим, и сам фокус ауторке на овај конкретни приказ Богочовека Господа Исуса Христа настоји да понуди потку разумевању Цркве и хришћанства као империјалних, и, иако није речено, „империјалистичких” категорија, будући да сам фокус студије јесте на систему „присиле” који је Црква као организовани систем, према њеном мишљењу, развила користећи се Империјом и обрнуто.

Сам овај приступ, иако историографски и теоријски неподобан за епоху пре Великих открића и глобализације, открива динамичну слику и аспекте историје Цркве који нам могу понудити боље разумевање бурне епохе касне антике, нарочито са становишта оних „подређених”, односно пагана и Јевреја, који у постмиланском Царству губе полуге моћи које су претходно имали у Царству у случају пагана, односно добијају „конкурента” у смислу сопствене есхатологије на примеру Јевреја. Највећа научна вредност ове књиге лежи у томе што ауторка, у контексту историјских процеса у датим хронолошким оквирима, настоји да представи сложени пејзаж културолошких и духовних међуусловљености међу верским заједницама позног Царства, потенцирајући начин на који је хришћанство, захваљујући раној институционалној организацији локалних заједница око епископа, постало „незаобилазно” за Царство у настојању да реши бројне кризе са којима се суочавало.

*Катарина Тодоровић*  
*Универзитет у Београду*  
*Филозофски факултет*  
*katarina.rosenrot@gmail.com*

□